

Тема №4:

Встановлення тоталітарного комуністичного режиму в Україні.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ

На початку 20-х років ХХ століття, після завершення Першої Світової війни та подій 1917 – 1920 років українські землі опинились у складі чотирьох держав.

Схема 1.

Отже, історичне питання відновлення територіальної цілісності українських земель знов не було вирішено.

Більша частина українських земель була об'єднана у складі Української Соціалістичної Радянської Республіки, яка стала радянською та змогла відновити державність.

Ця державність була умовною, бо всі рішення приймалися більшовицьким керівництвом.

Але наявність цієї державності дала змогу встановлювати дипломатичні відносини з країнами Європи.

Схема 2.

УСРР у міжнародних відносинах	
Дата	Подія
10 березня 1919 р.	Конституція УСРР визначала статус УСРР як, незалежної держави
9 грудня 1920 р.	ЦК РКП(б) визначила форму відносин між УСРР і РРФСР як міждержавну
28 грудня 1920 р.	Підписання Союзного робітничо-селянського, договору між Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою та Українською Соціалістичною Радянською Республікою
31 січня 1921 р.	Договір із Грузією
14 лютого 1921 р.	Договір із Литвою
18 березня 1921 р.	Ризький мирний договір із Польщею
23 квітня 1921 р.	Угода між Україною та Німеччиною про обмін військовополоненими та інтернованими громадянами. 3 серпня 1921 р. — договір із Латвією
25 листопада 1921 р.	Договір з Естонією
7 грудня 1921 р.	Тимчасова угода між урядами Росії, України та Австрії
26 грудня 1921 р.	Представник РРФСР В. Вороний від імені УСРР підписав україно-італійський договір
2 січня 1922 р.	Договір про дружбу і братерство з Туреччиною
5 листопада 1922 р.	Поширено дії російсько-німецького договору в Рапалло на Україну
6 червня 1922 р.	Тимчасова угода між УСРР і Чехословаччиною

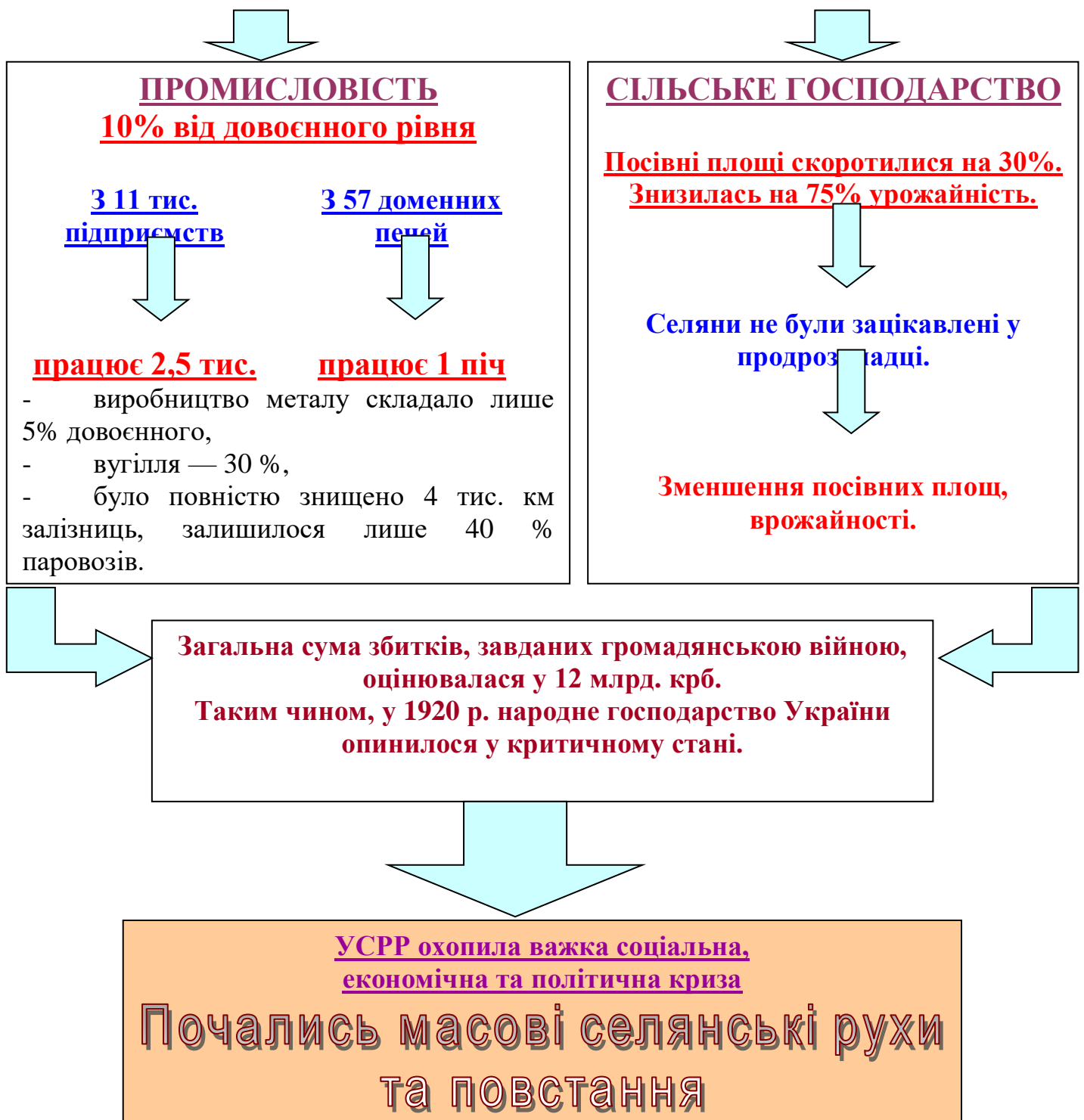
Загалом за станом на 1 травня 1923 р. урядом УСРР було підписано 45 міждержавних угод, чотири резолюції загальноєвропейської конференції в Генуї та сім угод із міжнародними організаціями.

У 1922 р. повноважні представництва (посольства) УСРР існували в Англії, Австрії, Італії, Німеччині, Польщі, Чехословаччині, Росії.

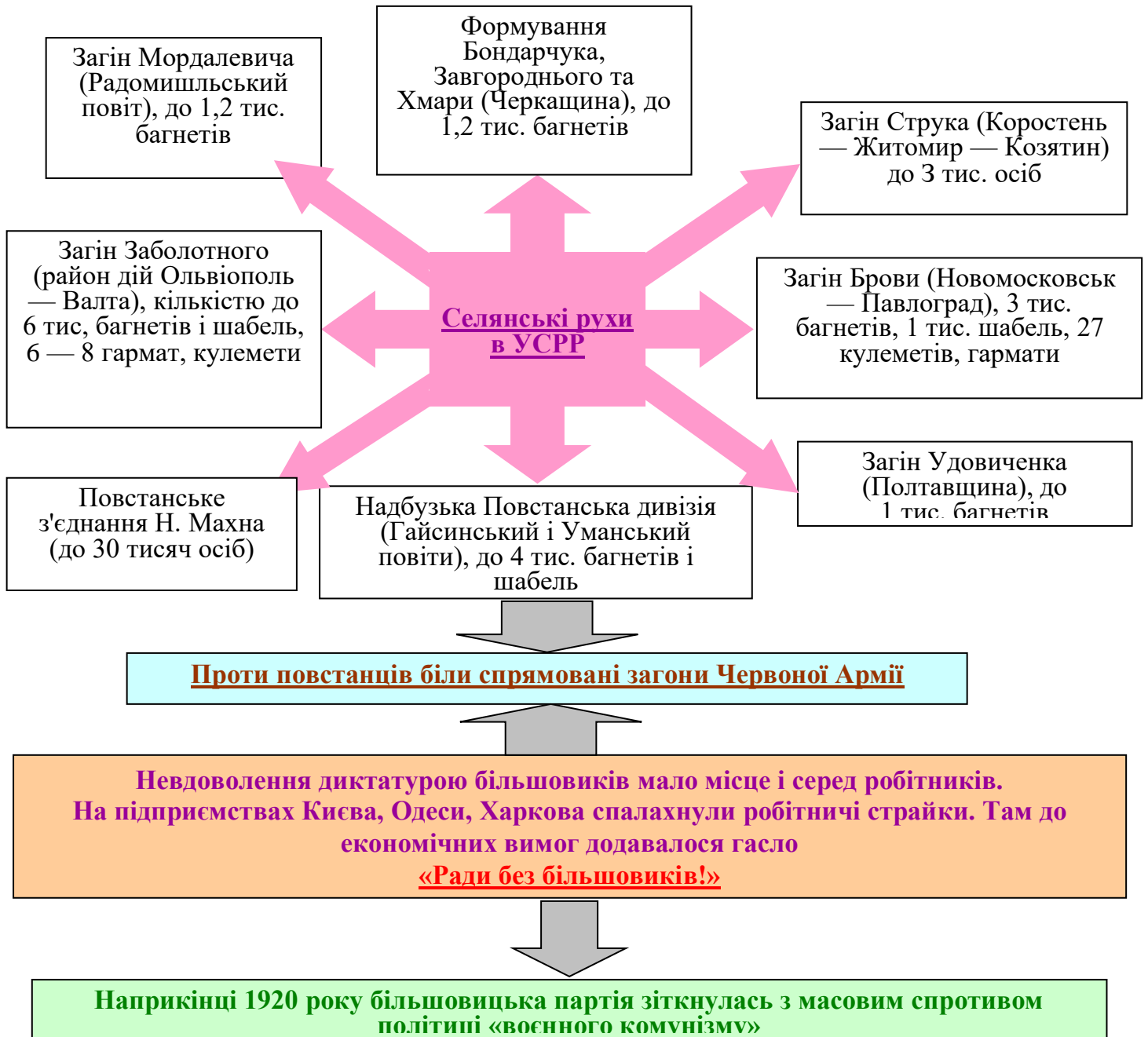
На початку 20-х років економіка радянської України знаходилася в стані важкої кризи.

Схема 3.

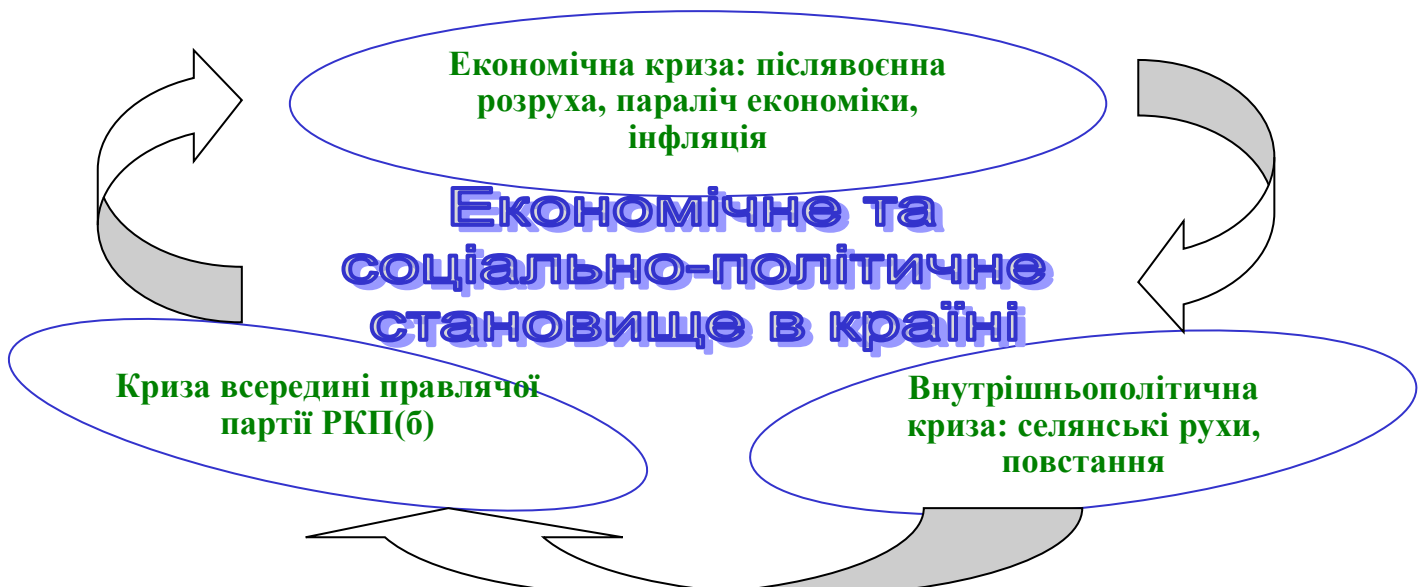
Становище українського господарства на початку 20-х років

Схема 4.

Схема 5.

Така ситуація в Україні та Росії породила надію у лідерів УНР на відновлення незалежності України.

Із цією метою почалась підготовка до збройного вторгнення частин Армії УНР.

Схема 6.

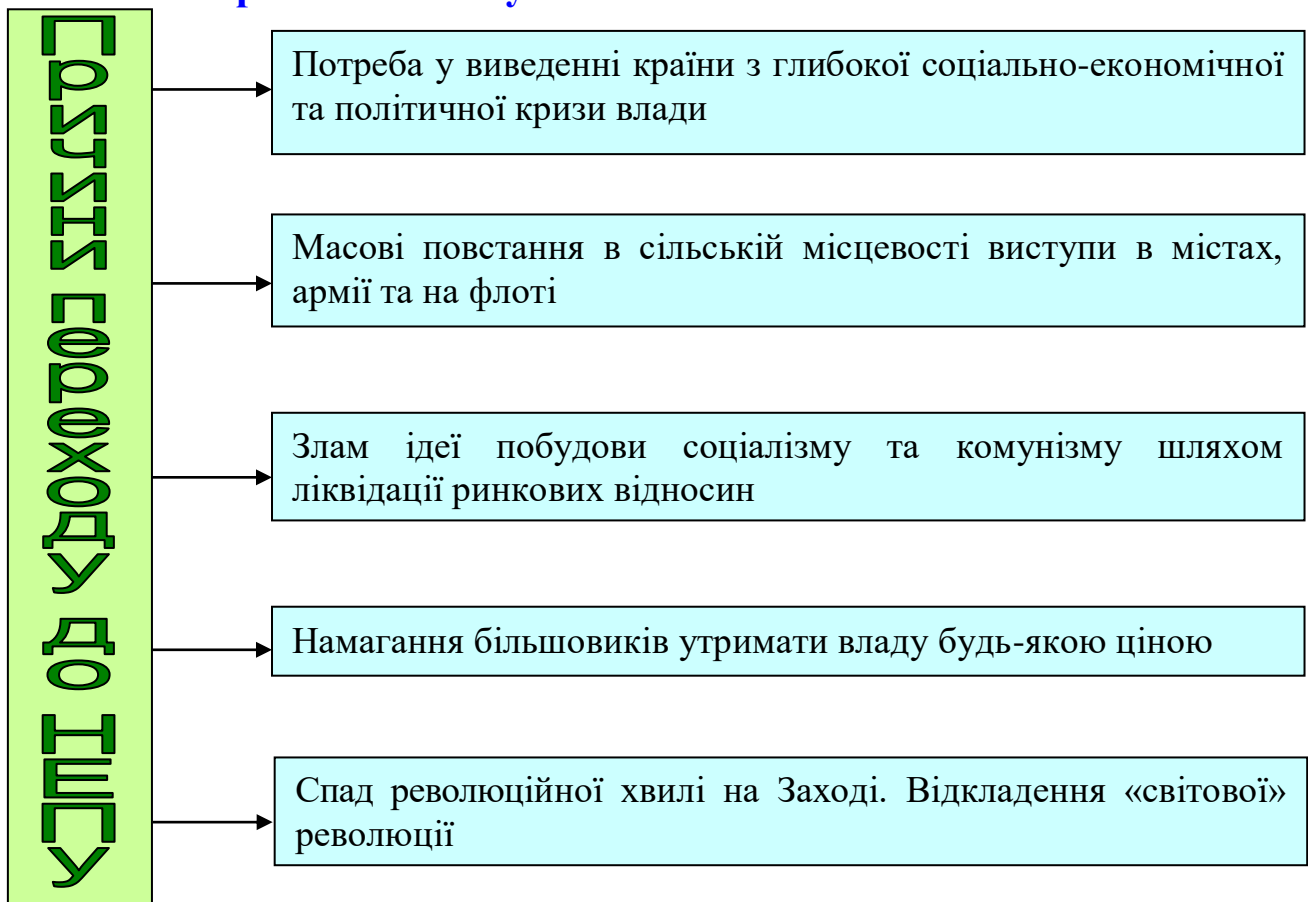
"Другий зимовий похід" Армії УНР	
Мета	Підняти антибільшовицьке збройне повстання на Правобережній Україні, створити базу для визволення від більшовицької окупації.
Основні сили	<div style="text-align: center;"><p><u>Основні бойові сили</u></p><pre>graph TD; A[Основні бойові сили] --> B[Волинська група (майже 800 бійців) під командуванням Генерала Ю. Тютюнника]; A --> C[Бессарабська група (300 бійців) під командуванням генерала Гулого-Гуленка]; A --> D[Подільська група (400 бійців) під командуванням полковника М.Палія, згодом — полковника С.Чорного];</pre></div>
Основні події	
23 жовтня 1921 р.	Ю. Тютюнник вступив у командування Повстанською Армією України.
25 жовтня 1921 р.	Подільська група підполковника Палія перетнула радянський кордон у районі Гусятина і з безперервними боями здійснила 1500-кілометровий рейд через Проскурівський, Лeticинський, Любарський повіти, повертаючи на північ у Житомирський і Коростенський повіти, а потім — на південний схід, на місто Малим та селище Бородянку.
4-7 листопада 1921 р.	Волинська група здобула Коростень. Однак утримати місто не вдалося. Під натиском переважаючих сил червоноармійців група відступила на північ від Коростеня на Дідковичі з подальшим маневром на південь у район Радомишля, а потім — на північний схід на Київщину.
17 листопада 1921 р.	Постійний натиск противника, безперервні бої без сну та відпочинку, голод, сильні морози, бездоріжжя, надлюдська перевага виснажували напівроздягнуте, майже беззбройне українське вояцтво Ю. Тютюнника опинилось в оточенні. Більша частина бійців загинула.
17 листопада 1921 р.	Подільська група сягнула сіл Гута Катюжанська та Вахівка під Києвом, але змушена була повернутися на захід.
19 листопада 1921 р.	Бессарабська група з околиць Бендер переходить на радянську територію, вона зіткнулася з переважаючими силами червоноармійців і після кількадечних виснажливих боїв, зазнавши чималих втрат, змушена відійти на територію Румунії.
24 листопада 1921 р.	Загін Гопанчука прибув на Шепетівку, пройшов міста Слауту, Полонне та Брусилів і досягнув села Гурівщина, що на Житомирському шляху в 25 кілометрах від Києва, маючи намір з'єднатися з головними силами.
6 грудня 1921 р.	Подільська група перейшла польський кордон, пройшовши шлях загалом до 700 кілометрів. Командування оцінило цей рейд як визначний воєнний подвиг.
«Другий зимовий похід», що мав на меті скоординувати повстанські дії і призвести до повалення радянського режиму в Україні, за складних і несприятливих обставин та під тиском цілої низки причин закінчився трагічно і не приніс очікуваних результатів. Підняти загальноукраїнське збройне повстання не вдалося. Але героїзм і самопожертва учасників походу залишаються взірцем виконання обов'язку перед народом і державою.	
Результати	Остаточна поразка визвольних змагань, припинення збройної боротьби.

Причини поразки селянського повстанського руху і

«Другого зимового походу»

- Час виступу повстанських загонів було обрано невдало, коли пік селянського повстанського руху вже пройшов.
- Активна підбивна й розвідувальна робота чекістських органів по зриву походу.
- Зосередження значних сил Червоної армії на Правобережжі (майже 200 тис. осіб — третина існуючої на той час Червоної армії).
- Початок голоду 1921—1923 рр.
- Зміна політики радянської влади. Запровадження непу.
- Утома населення від війни.
- Малочисельність загонів армії УНР.
- Амбіції і прорахунки керівників повстанської армії.

Під тиском об'єктивних обставин більшовики починають введення нових методів та системи управління економікою, яка отримала назву нова економічна політика.

Рішення про впровадження НЕПу було прийнято 15 березня на X з'їзді РКП(б)

Мета впровадження НЕПу

Ліквідація загрози нової громадянської війни.

Порятунок більшовицького режиму.

Покращення економічного становища в країні, що перебувала в міжнародній ізоляції.

Схема 7.

В роки НЕПу на селі відроджується кооперація.

В цей період в Україні також починає створюватись система колективних господарств — ТОЗів, колгоспів і комун. Створювали їх переважно біднота, сільські комуністи й комсомольці. Однак колгоспи об'єднували лише 1,2 % селянських господарств і займали 1,4 % земельних площ.

Основні земельні угіддя перебували в руках селян-середняків, виділились і заможні господарі, серед яких було чимало колишніх червоноармійців, червоних партизанів, активних учасників боротьби за радянську владу.

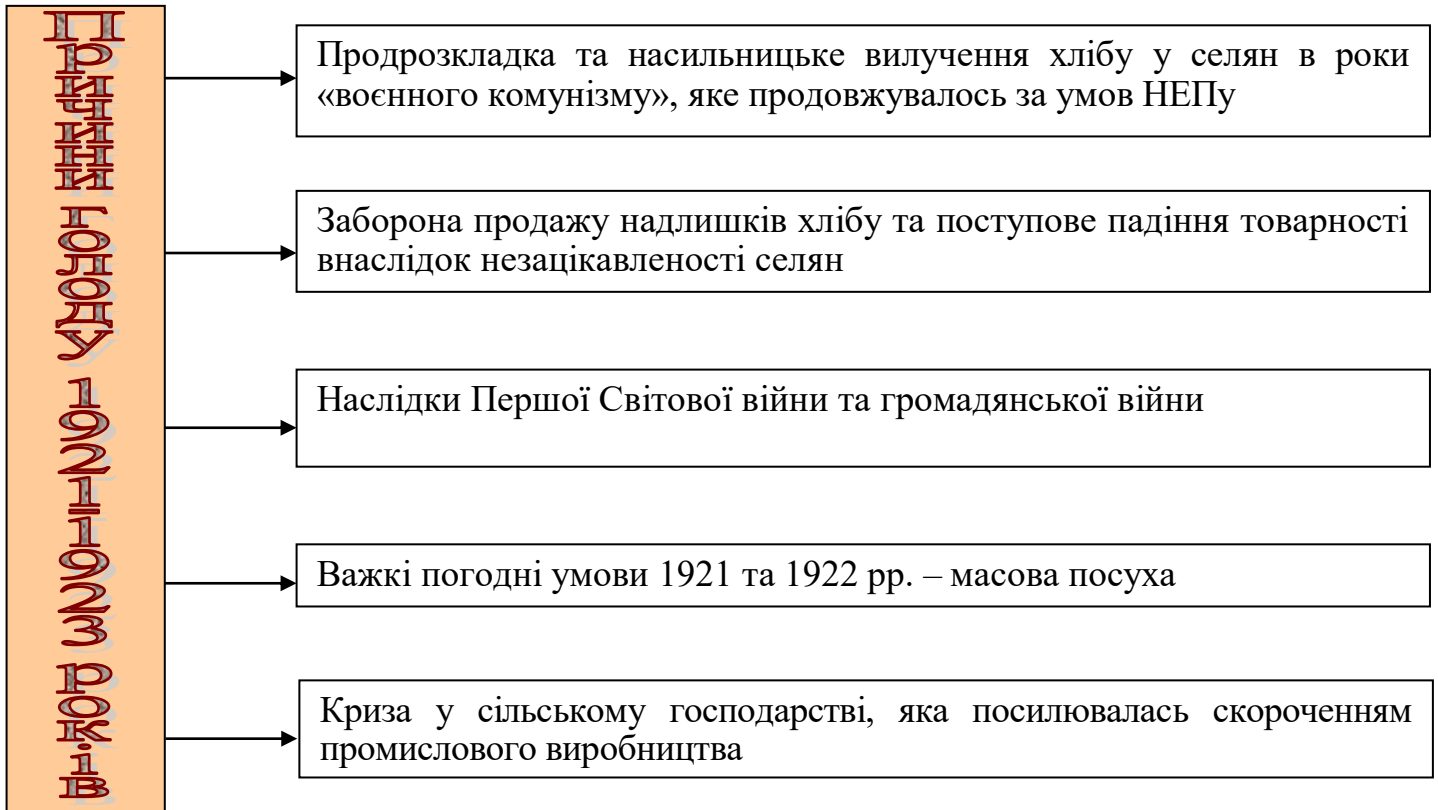
Не дивлячись на оголошення НЕПу, більшовицьке керівництво продовжувало застосування надзвичайних методів хлібозаготівель на селі, які застосовувались ще у часи «воєнного комунізму»:

- в Україні продовжували діяти військові заготівельні формування;
- було введено високі штрафи за невиконання продподатку;
- застосовувались масові арешти селян;
- відбувались масові акти насильства та репресій.

Наслідками хлібозаготівельної політики більшовиків стає голод 1921 – 1923 років.

Схема 8.

Схема 9.

Особливості голоду 1921 - 1923 років в Україні	
<u>Території поширення голоду</u>	Сучасні Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Миколаївська, південь Харківської та Полтавської областей
<u>Масштаби голоду</u>	Голодувало 4 — 7 млн. осіб. Голод супроводжувався епідеміями холери, тифу, віспи
<u>Основні прояви</u>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Масове спустошення сіл, переселення селян у більш забезпечені села, що мало наслідком погіршення продовольчої ситуації на все більших територіях України. 2. На територію України починається переселення селян-біженців з Поволжя, Казахстану, Уралу, які також були вражені голодом.
<u>Дії влади</u>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Продовження хлібозаготівель. 2. Застосування надзвичайних методів управління: діяльність військових підрозділів, конфіскації майна, репресії та насилля. 3. Приховування та замовчування факту голоду в Україні.
<u>Організації допомоги голодуючим</u>	<ol style="list-style-type: none"> 1. АРА і Джойнт – США (90 % усієї допомоги), місія Нансена, Сербсько-Хорватсько-Словенський комітет, Швейцарський, Данський, Німецький Червоний Хрест та Міжнародний комітет допомоги голодуючим радянської Росії, Французький Вереліф, Швейцарські комітети в Берні й Цюріху, Чехословацька місія, релігійні організації (переважно протестантські). 2. Влітку 1921 року більшовиками було створено Центральний Комітет допомоги голодуючим (ЦК Допгол)

Наслідки голоду 1921-1923 років:

- Померло від голоду 1,5—2 млн. осіб,
- Загальні демографічні втрати становили 5 млн. осіб,
- Придушення селянського повстанського руху в Україні
- Зміцнення влади більшовиків.

Схема 10.

НЕП у промисловості

Схема 11.

НЕП у сфері торгівлі та фінансів

Відмова від прямого товарообміну та відновлення приватної торгівлі

Початок випуску нової грошової одиниці – конвертованого червонця

Поява трьох видів торгівлі: приватної, кооперативної, державної

Введення нових податків за різні види послуг

Фінансова система за часів НЕПу

- у 1921 році було відтворено Держбанк РРФСР, який почав здійснювати кредитування промисловості та торгівлі на комерційній основі,
- у 1922 — 1925 роках створюється ряд акціонерних банків, в яких пайщиками були Держбанк, синдикати, кооперативи, приватні та іноземні (для кредитування окремих галузей господарства);
- виникають кооперативні банки — для кредитування кооперації;
- банки, які засновувались на паях товариства сільськогосподарського кредиту;
- товариства взаємного кредиту – для кредитування приватної промисловості та торгівлі;
- ощадні каси — для мобілізації грошових накопичень населення.

Особливості впровадження НЕПу в Україні:

- Реальний перехід до непу відбувся пізніше, ніж в інших радянських республіках,
- Перехід до непу ускладнювався голодом 1921—1923 рр.,
- НЕП був «зовнішньою політикою», яка не враховувала інтереси українців,
- Швидкі темпи відбудови промисловості й сільського господарства,
- Здійснення соціально-економічних перетворень супроводжувалось придушенням національно-демократичних сил.

Схема 12.

Наслідки НЕПу

Швидке відновлення господарства

Відновлення та розвиток торгівлі

Зростання кількості міського населення

Підвищення продуктивності праці

Підвищення рівня життя

Прискорення соціальної диференціації в місті

Поява «нової буржуазії» (непманів)

Прискорення розшарування селянства

Наростання економічної нестабільності

Періодичні економічні кризи

Україна та утворення СРСР

Після завершення громадянської війни Україна юридично стала незалежною республікою, що було зазначено у Конституції УСРР 1919 року.

Ознаки суверенітету УСРР за Конституцією 1919 року:

- Україна не входила до складу жодної держави;
- Україна мала власну Конституцію;
- Створювались українські органи державної влади і управління;
- Органи державної влади УСРР мали право видавати республіканські закони та контролювати їх виконання.

Але фактично, суверенітет України був надзвичайно обмеженим.

Загальне політичне керівництво здійснювалось з єдиного центру – **РКП (б)** складовою якої стала **КП (б) У**

Загальне керівництво здійснювалось через **ЦК РКП (б)**

У роки громадянської війни українська армія стала складовою єдиної армії союзних республік – **Червоної Армії**

За роки війни сформувалась єдина фінансова та економічна система УСРР та РСФРР

Керівництво економікою, фінансами здійснювалось через **ВРНГ РСФРР**

УСРР фактично стала залежною від існуючих в РКП(б) настроїв.

Поступове підпорядкування внутрішнього життя УСРР РСФРР було започатковано ще у 1919 році:

- укладено військово-політичний союз України, Росії, Білорусії, Латвії, Литви;
- за умов цього союзу було об'єднано оборонну, економічну, фінансову, транспортну системи, та зв'язок;
- відбулось фактичне неконституційне утворення єдиної держави.

Процес створення великого державного об'єднання на територіях колишньої Російської імперії почалось ще у 1919 році.

Цей процес завершується у 1924 році з прийняттям Конституції нової держави – Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Схема 1.

Причини створення СРСР

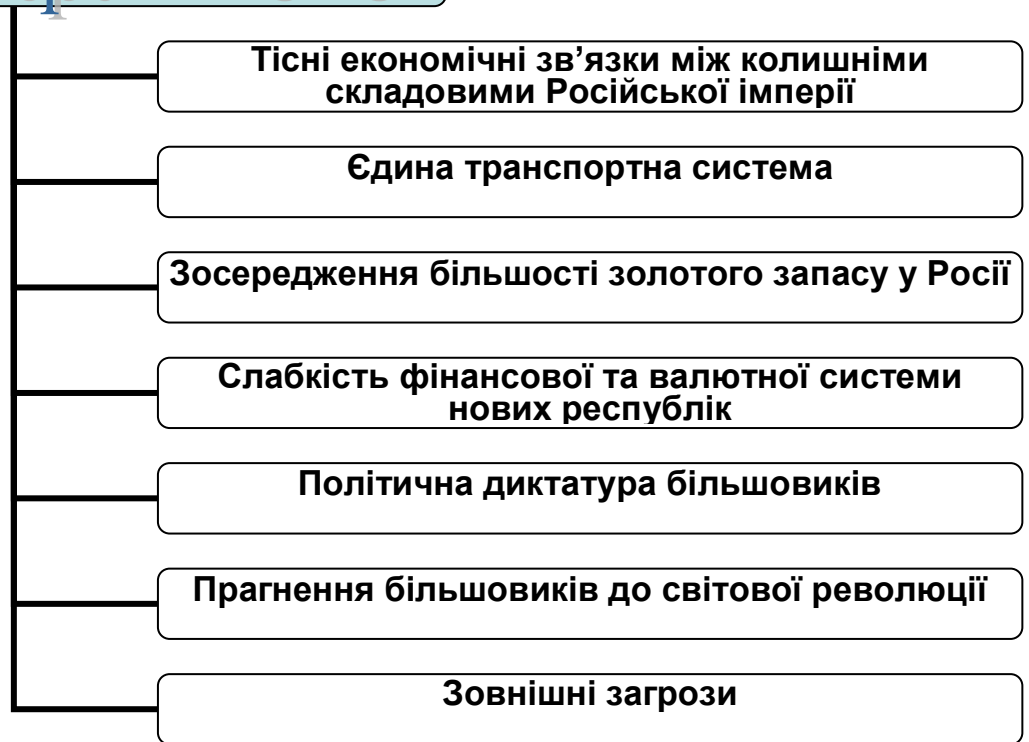
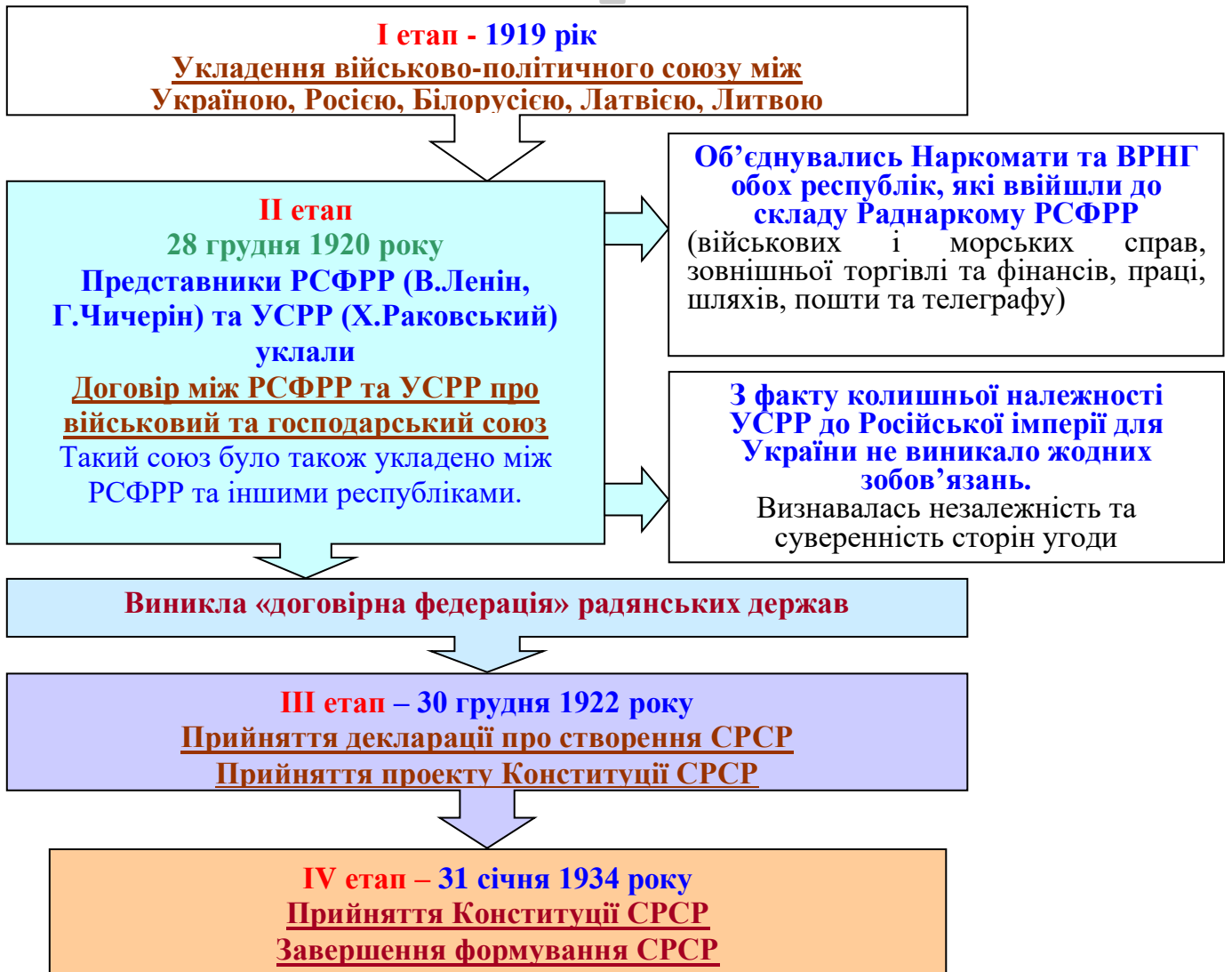

Схема 2.

Етапи створення СРСР

Після укладення «військового союзу» між РСФРР та радянськими республіками виникає багато протиріч, що було пов'язано із постійним ігнорування інтересів союзних республік з боку РСФРР.

Виникає потреба у врегулюванні відносин між республіками.

Для вирішення протиріч було створено спеціальну комісію, яку очолив Й.В.Сталін. Було підготовлено проекту договору про створення СРСР, після чого у керівництві РКП (б) відбувається формування різних поглядів на питання узгодження прав і повноважень союзних республік.

Схема 3.

Схема 4.

III етап оформлення СРСР

10 грудня 1922 року

У Харкові відкрився VII Всеукраїнський з'їзд Рад

З'їзд Рад схвалив Декларацію про створення СРСР
та приєднання до нової держави України
Також було схвалено проект Конституції СРСР

30 грудня 1922 року

I з'їзд Рад СРСР

Було затверджено *Декларацію про утворення Союзу* та *Союзний договір*.

Ці документи були передано на додатковий розгляд Центральних виконавчих комітетів (ЦВК) союзних республік

Найближча чергова сесія новоутвореного ЦВК СРСР мала затвердити текст Декларації та Союзного договору і ввести їх у дію.

Утворювався об'єднаний ЦВК СРСР на чолі з головами ЦК чотирьох радянських союзних республік - *Росії, України, Білорусії і ЗСФРР* (Закавказької Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, до складу якої входили Азербайджанська, Вірменська, Грузинська соціалістичні радянські республіки).

В січні 1923 року ЦВК СРСР створює Конституційну комісію, яка повинна була розробити фундаментальні основи державного устрою СРСР та доопрацювати проект Конституції 1922 року.

Почався остаточний етап оформлення СРСР.

Компетенція Союзних органів згідно із Союзним договором 30 грудня 1922 р.:

- представництво Союзу в міжнародних відносинах;
- зміна зовнішніх кордонів СРСР;
- укладення договорів про входження до складу Союзу нових членів;
- оголошення війни й укладення миру;
- укладення зовнішніх державних позик;
- ратифікація міжнародних договорів;
- встановлення системи зовнішньої та внутрішньої торгівлі;
- встановлення основ і загального плану всього народного господарства Союзу;
- регулювання транспортних і поштово-телеграфних справ;
- встановлення основ організації збройних сил СРСР;
- утвердження єдиного бюджету, встановлення монетної, грошової й кредитної системи, а також системи загальносоюзних, республіканських і місцевих податків;
- встановлення загальних початків землеустрою та землекористування;
- встановлення основних законів про працю;
- встановлення загальних початків народної освіти;
- встановлення загальних заходів у галузі охорони здоров'я;
- встановлення системи міри та ваги;
- організація загальносоюзної статистики;
- основне законодавство щодо союзного громадянства, іноземців;
- право загальної амністії.

Схема 5.

IV етап оформлення СРСР

31 січня 1924 року

II з'їзді Рад СРСР

Проголошувалось добровільне, на рівних засадах входження радянських республік у державний союз та передачу деяких їх повноважень органам центральної влади.

II з'їзд Рад СРСР прийняв Конституцію СРСР.

- Конституція складалася з двох частин - Декларації і Союзного договору про утворення СРСР.
- Конституція закріпила право кожної союзної республіки на вільний вихід із Союзу.
- Конституція встановила, що території республік не можуть бути змінені без їхньої згоди.

Травень 1925 р. – IX з'їзд Рад УСРР вніс зміни в текст Конституції УСРР, які закріплювали входження УСРР до складу СРСР.

Новий текст Конституції УСРР законодавчо закріпив входження України до складу СРСР.

Схема 6.

Повноваження України у складі СРСР

Внутрішнє керівництво

- юриспруденція
- внутрішні справи
- сільське господарство
- освіта
- охорона здоров'я
- соціальне забезпечення

Загальнорадянське керівництво

- продовольчі справи
- фінанси
- справи робітників
- промисловість
- зовнішньополітичні відносини
- армія і флот
- зовнішня торгівля
- транспорт і зв'язок

З утворенням СРСР суверенні права УСРР були ще більш урізані. Право на вихід було фіктивним, бо залежало виключно від позиції ЦК РКП(б).

Однак проголошення СРСР закріпило деякі завоювання українського народу.

Було визнано територіальну цілісність України, існував власний адміністративний апарат.

Деякі права отримали й національні меншини, що компактно проживали на території України.

Схема 7.

Розвиток промисловості в УСРР у 1921 - 1928 роках

Важка промисловість	Легка та харчова промисловість	Сільське господарство
<p>Налагоджується робота підприємств Донбасу – «Всеросійська кочегарка»</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1925/1926 господарський рік: басейн дав 20 млн. т. вугілля, або 78 % проти рівня 1913 року.</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1928 рік Вугільна промисловість України вперше перевершила довоєнний рівень.</p>	<p>Легка промисловість</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Успішно працюють шкіряні, взуттєві, текстильні, швейні, підприємства</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1926 рік Значно перевищено довоєнний рівень виробництва.</p>	<p>19 квітня 1922 року ухвалив постанову «Про відбудову та зміцнення сільського господарства України»</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1922 рік Врожайність 60,2% проти показників 1916 року. Поліпшилось харчування населення, збереглося поголів'я худоби.</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1926 рік Врожайність в Україні склала близько 90% щорічного збору зернових у 1911-1915 роках. Розширювалися посіви і зростали валові збори технічних культур, збільшувалося поголів'я худоби.</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1927 рік Обсяг продукції сільського господарства УСРР перевищив рівень 1913 р.</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1926/1927 рік Відбудова сільського господарства України в цілому завершилась.</p>
<p>Металургія</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1926 рік Почали працювати Дніпровський (Кам'янськ), Костянтинівський, Макіївський та Єнакіївський металургійні заводи. 58 % проти рівня 1913 року</p>	<p>Харчова промисловість</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Відновлені хлібопекарна, борошномельна, м'ясна та деякі інші галузі</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>До середини 20-х років було значно перевищено довоєнний рівень виробництва.</p>	
<p>Машинобудування</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>1925/1926 рік Виробництво підприємств становило 158,6 % довоєнного рівня.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кічкаський машинобудівний завод випустив перший український трактор. - На Харківському паровозобудівному заводі на базі вагонного цеху створили тракторний і почали виготовляти невеликими партіями гусеничний трактор «Комунар». - На заводі «Червоний прогрес», розташованому у місті Токмак, організовано випуск колісного трактора «Запорожець». 	<p>У харчовій та легкій промисловості були досить сильні позиції приватного капіталу, котрий активно сприяв насиченню ринку товарами широкого вжитку.</p>	

Схема 8.

На території Криму було створено Кримську Автономну Соціалістичну Радянську Республіку, яка вважалася частиною РСФРР.

Невдовзі було створено і державний апарат автономної республіки - 13 народних комісаріатів і 3 управління. Державними мовами на півострові проголошувалися російська та кримськотатарська.

Фактично Кримська АСРР з дня утворення за статусом мало чим відрізнялася від звичайної області.

Схема 9.

Кризові явища за часів НЕПу

Роки	Причини	Прояви	Наслідки
1923	Політика більшовиків, які надавали пріоритет розвитку промисловості. Нездатність промисловості забезпечити на достатньо якісному рівні потреби сільського господарства.	“ Криза збуту ”. Поява у народному господарстві “ ножиць цін ” - високих цін на промислові товари та низьких на сільськогосподарські товари. Ускладнений товарообмін між містом та селом.	Товарний голод на промисловій виробі у селі. Ліквідація кризи шляхом зближення цінових параметрів.
1925	Відсутність продуманої економічної політики розвитку НЕПу.	Криза хлібозаготівель.	Збереження державних заготовок хлібу та зменшення його експорту.
1927 - 1928	Протиріччя між ринковими та адміністративно-соціалістичними початками в економіці.	Криза хлібозаготівель.	Ліквідація кризи за допомогою адміністративно-правових засобів. Згорання НЕПу.

Причини згорання НЕПу:

- Невдоволення селянської бідноти та робочих, які мали невелику зарплату і виступали за тверді ціни.
- Прийняття програми будівництва 300 нових підприємств потребувало перекачування коштів з сільського господарства у промисловості, що призвело до тиску на селянство.
- Партійне керівництво та члени партії боялись загрози реставрації капіталізму.
- Приводом для повної відмови від НЕПу стає криза хлібозаготівель 1927–1928 років.

Схема 10.

Результати НЕПу

Позитивні результати	Негативні результати
<ol style="list-style-type: none"> 1. Більшовики утрималися у влади. 2. Відновлено зруйноване народне господарство, перевищений довоєнний рівень (до 1925 року в сільському господарстві, до 1927 року в промисловості). 3. Створені умови для нового етапу індустріалізації. 4. Відновились приватна ініціатива (відродилася ринкова економіка). 5. Національний дохід зріс на 18 % у рік; зростання промислової продукції склало 30 % у рік. 6. Золотий червонець - тверда валюта. 7. Інвестування іноземного капіталу (концесії). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Економічні кризи 1923, 1925, 1927 років - результат відставання темпів відродження промисловості від виробництва сільського господарства. 2. Соціальна і майнова диференціація селянства. 3. До 1928 року безробіття - більше 2 млн. чол. 4. "Ножиці цін" заважали налагодити міцний товарообмін між містом і селом. 5. Боротьба з інакомисленням: <ol style="list-style-type: none"> а) 1922 рік - "Філософський пароплав". б) Знищено 200 тис. священнослужителів. 6. Інфляція другої половини 20-х років

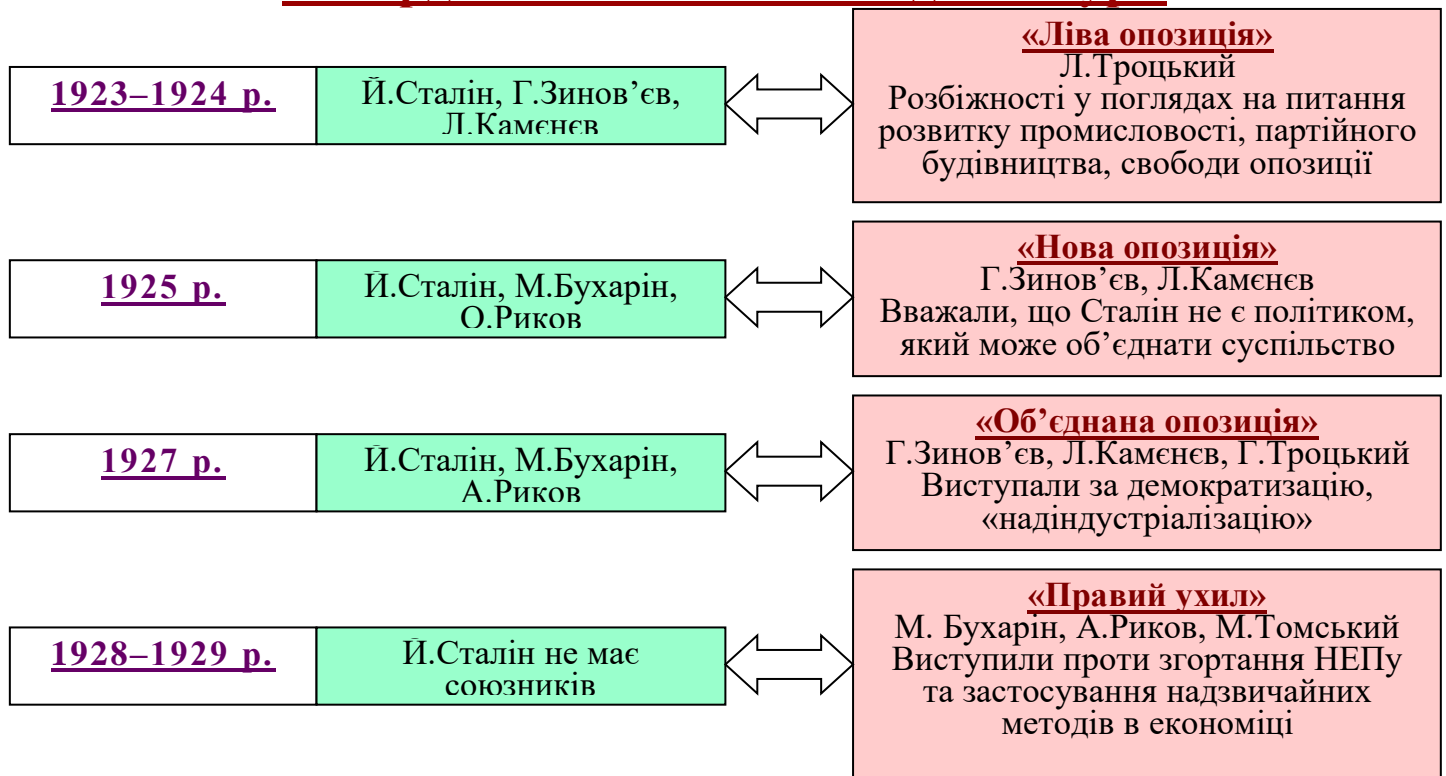
В період НЕПу змінилась також політична система суспільства:

- розвинулась та укріпилась авторитарна диктатура,
- завершилась ліквідація опозиційних політичних партій,
- почались політичні процеси над опозицією.

Поступово відбувається процес утвердження Сталінської диктатури.

Схема 11

Утвердження сталінської диктатури

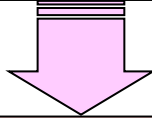
1929 рік

Й.Сталін переміг над усіма політичними супротивниками.
Так, в СРСР закріпився сталінський тоталітарний режим

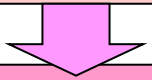

Причини встановлення режиму особистої влади Й.Сталіна:

- відсутність демократичних традицій в країні та демократичних свобод,
- зосередження політичної влади в руках однієї партії,
- обмеженість політичної культури радянського керівництва та суспільства,
- низький освітній рівень керівників та рядових членів ВКП(б),
- внутрішня природа радянської влади, яка закріпила диктатуру не класу суспільства, а диктатуру партії.

Формування тоталітарного сталінського режиму супроводжувалось не лише встановленням однопартійної системи та одноособової влади вождя, а й згортанням економічної свободи та одержавленням економічного життя суспільства.

Починаючи від кінця 20-х років починається згортання ленінського НЕПу та перехід до нових форм господарювання. Причини:

- необхідність здійснення індустріалізації,
- монополія більшовиків на владу, яка не втілювалась за часів НЕПу,
- курс партії на побудову соціалізму в окремій країні, що не могло бути здійснено за умов НЕПу, який передбачав широкі зовнішньополітичні зв'язки,
- курс на побудову суспільства соціальної рівності, яке в роки НЕПу навпаки розшаровувалось на «нову буржуазію» (непмани) та «нову аристократію» (партійна номенклатура).

20-ті роки стали своєрідними для розвитку УСРР.

З одного боку, вона розвивалась як самостійна держава, з іншого — відбувався поступовий процес обмеження її суверенітету. Створення СРСР стало вагомим кроком на цьому шляху. З утворенням СРСР суверенні права УСРР були ще більш урізані. Так, на міжнародній арені України в 1921—1923 рр. хоч і виступала як суверенна держава, проте діяла вона у межах, установлених Наркоматом іноземних справ РСФФР. Однак проголошення СРСР закріпило деякі завоювання українського народу.

Було визнано територіальну цілісність України, існував власний адміністративний апарат. Деякі права отримали й національні меншини, що компактно проживали на території України.

Важким було становище і у народному господарстві, але шляхом введення НЕПу вдалось забезпечити відновлення сільського господарства та промисловості й створити умови для подальшого розвитку країни.

Дати і події

1921-1923 рр.	Масовий голод в Україні
1922 р.	Входження УСРР до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР)
1923 р.	Початок політики коренізації/українізації в УСРР
1925 р.	Проголошення курсу на індустріалізацію

Запам'ятай поняття

Тоталітарний режим	Політичний режим, при якому державна влада зосереджена в руках визначеної групи (найчастіше політичної партії), що знищує демократичні свободи й установлює контроль над усіма сферами життя суспільства за допомогою терору.
Нова економічна політика (неп)	Економічна політика більшовиків в 1921-1928 роках, що прийшла на зміну політиці «Воєнного комунізму». Передбачала комплекс заходів для денационалізації частини підприємств, введення продподатку, легалізація торгівлі, проведення грошової реформи, створення ринку робочої сили.
Коренізація	Політика партійно-радянського керівництва, спрямована на утвердження контролю за життям національних республік через переведення на національні мови діяльності органів управління, культурно-освітніх закладів, засобів масової інформації та залучення національних кадрів до органів управління.
Українізація	Впровадження української культури, мови та звичаїв у різних сферах життя.
Індустріалізація	Створення великого машинного виробництва в галузях народного господарства, передусім у промисловості.

Персоналії

 <p>Шумський Олександр Якович</p>	1890-1946	Український політичний діяч. Після розколу Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) був одним з провідників боротьбистів (комуністів). Після розпуску Української комуністичної партії боротьбистів вступив до КП(б)У, входив до складу її Центрального Комітету. У 1924-1927рр. був наркомом освіти УСРР. Активно втілював у життя політику «українізації». У 1927 р. звинувачений у «національному ухильництві» (так званий «шумськізм») і направлений на другорядну роботу в ЦК ВКП(б). Під тиском розгорнутої проти нього політичної кампанії визнав «помилковість» своєї позиції.
 <p>Волобуєв Михайло Симонович</p>	1903 - 1972	Український економіст 1930-х років. Науковий працівник науково-дослідного інституту ВУАН у Харкові. Автор концепції економічної самодостатності УССР. Жертва сталінського терору.
 <p>Хвильовий (Фітільов) Микола Григорович</p>	1893-1933	Український письменник. Член-засновник багатьох літературних організацій, зокрема, у 1925 р. Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ). Під час літературної дискусії 1925-1928 рр. висунув гасло «Геть від Москви! Дайош Європу!», тобто закликав українських літераторів почати орієнтуватися на європейську літературу, а не на Москву. На знак протесту проти голодомору та арешту свого приятеля М. Ялового покінчив життя самогубством.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ТРЕНУВАННЯ

1. Яку мала назву українська радянська держава за Конституцією 1919 р.?

- а) Українська Радянська Соціалістична Республіка;
- б) Українська Народна Республіка;
- в) Українська Соціалістична Радянська Республіка
- г) Українська Автономна Радянська Соціалістична Республіка

2. Нова економічна політика замінила систему економічних відносин, яка мала назву:

- а) «воєнний комунізм»;
- б) «червоний терор»;
- в) ринкова економіка;
- г) поміщицьке землеволодіння.

3. Складовою частиною, якої політики СРСР була українізація?

- а) НЕПу;
- б) махновщини;
- в) коренізації;
- г) колективізації.

4. Коли завершилася радянська грошова реформа в Україні?

- а) у березні 1922 р.
- б) у жовтні 1922 р.
- в) у березні 1932 р.
- г) у жовтні 1932 р.

5. Коли було створено Союз Радянських Соціалістичних республік?

- а) 22 січня 1919 р.
- б) 30 грудня 1922 р.
- в) 21 січня 1924 р.
- г) 23 червня 1929 р.

6.

Хто зображений на фото?

- а) М. Скрипник;
- б) М. Муравйов;
- в) Х. Раковський;
- г) В. Ленін.

7. Індустріалізація – це...

☐ а) примусове вилучення незаконно отриманого майна;	☐ б) форма здійснення більшовицької політики на території України у 1923-1938 рр.;
☐ в) політика насильницького перетворення сільського господарства наприкінці 1920-1930-х рр. на основі розкуркулювання і суцільного насадження колективних форм господарства з усуспільненням значної частини селянської власності;	☐ г) система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки і зміцнення обороноздатності країни.

8. Складовими частинами "радянської модернізації" були:

☐ а) колективізація, коренізація, розкуркулення;	☐ б) колективізація, індустріалізація, «культурна революція»;
☐ в) колективізація, «культурна революція», соціалістичне змагання;	☐ г) колективізація, індустріалізація, коренізація.

9. Якого року УСРР увійшла до складу СРСР?

☐ а) 1919 р.	☐ б) 1922 р.
☐ в) 1924 р.	☐ г) 1932 р.

10. Коли в СРСР було проголошено курс на індустріалізацію?

☐ а) у жовтні 1921 р.	☐ б) у грудні 1922 р.
☐ в) у грудні 1925 р.	☐ г) у жовтні 1928 р.

11. Заповніть пропуск в логічному ланцюжку

Українська СРР – Закавказька СФРР - ... - Російська СФРР.

☐ а) Грузинська СРР;	☐ б) Туркменська СРР;
☐ в) Білоруська СРР;	☐ г) Казахстанська СРР.

12. Вкажіть, які, на вашу думку, чинники що були причинами голоду 1921-1923 рр.

☐ а) суцільна колективізація;	☐ б) неврожай та засуха;
☐ в) «куркульський бандитизм»;	☐ г) державна політика хлібозаготівель;
☐ д) запровадження НЕПу.	

13. На який період припадають масові репресії в СРСР?

☐ а) 1932-1933 рр.	☐ б) 1937-1938 рр.
☐ в) 1933-1937 рр.	☐ г) 1929-1939 рр.

14. Проти кого була спрямована сфабрикована «Шахтинська справа»?

☐ а) куркулів;	☐ б) націонал-ухильників;
☐ в) технічної інтелігенції;	☐ г) стаханівців.

15. Яка радянська політика створювала умови для розвитку ринкових відносин?

- А форсованої індустріалізації
- Б суцільної колективізації
- В воєнного комунізму
- Г нової економічної політики

16. Коли було ухвалено текст Конституції УСРР, що визначав її новий статус у складі СРСР?

- А 1923 р.
- Б 1925 р.
- В 1922 р.
- Г 1924 р.

17. Під час непу в Україні державні промислові підприємства об'єднувалися у

- А трести
- Б концерни
- В синдикати
- Г картелі

18. Хто був першим секретарем ЦК КП(б)У в 1923—1925 рр.?

- А Е. Квірінг
- Б Л. Каганович
- В Д. Мануїльський
- Г Х. Раковський

19. Коли було утворено Молдавську автономну республіку у складі УСРР?

- А 1922 р.
- Б 1924 р.
- В 1921 р.
- Г 1923 р.

20. Хто був фактичним лідером ВАПЛІТЕ?

- А М. Хвильовий
- Б В. Сосюра
- В М. Зеров
- Г М. Рильський

21. С. Косіор, виступаючи на з'їзді КП(б)У, заявив, що «В Україні класова боротьба більш напружена, ніж в інших містах, і ворог-куркуль, націоналіст — у нас більш досвідчений, лютіший, ніж де б то не було в інших республіках і областях Союзу». Ця теза стала теоретичним підґрунтям для здійснення в республіці

- А «великого терору»
- Б політики коренізації
- В Голодомору 1932—1933 рр.
- Г кампанії з розкуркулення 1929—1932 рр.

22. Установіть відповідність між явищами періоду радянської модернізації та його наслідками.

1 Індустріалізація	А насадження в суспільстві атмосфери страху
2 колективізація	Б нав'язування суспільству комуністичної ідеології
3 масові репресії	В перевищення промислового виробництва над сільськогосподарським
4 культурна революція	Г ліквідація індивідуального селянського господарства

23. Установіть послідовність подій.

- А «Нове в Шахтинській справі те, що вона має суто контрреволюційний характер»
- Б «Провести роз'яснювальну роботу серед широких верств населення стосовно доцільності ліквідації так званої "Української автокефальної православної церкви" як осередку відвертої петлюрівщини...»
- В «Я готовий вислухати будь-які заяви, окрім тих, що стосуються голоду на селі та прохання допомоги. Голодують нероби й ледарі, які мають по 30—40 трудоднів на рік»
- Г «Допомогу отримують 8 % голодуючих, якщо реалізувати план організації харчування за рахунок закордонних комісій допомоги»

24. Які положення стосуються нової економічної політики (1921—1929 рр.)?
1. введення госпрозрахунку на державних підприємствах
  2. поява кредитно-банківської системи і бірж
  3. утвердження приватної власності на землю
  4. введення концесій
  5. денационалізація важкої промисловості
  6. скасування державної монополії зовнішньої торгівлі
  7. розпуск колгоспів і радгоспів
25. Чому більшовики підтримали створення в 1920-ті рр. УАПЦ?
- А. прагнули використати церкву в поширенні комуністичних ідей
  - Б. поважали релігійні вірування українців
  - В. прагнули послабити Російську православну церкву
  - Г. прагнули запровадити русифікацію
26. У якому році перший з'їзд Рад СРСР затвердив Декларацію про утворення Союзу РСР?
- А. 1921р.
  - Б. 1923р.
  - В. 1925р.
  - Г. 1922р.
27. Який прояв кризи НЕПу дав привід Сталіну повернутись до старих методів ?
- А. повстання у Кронштадті
  - Б. відмова селян здавати хліб державі
  - В. масовий голод
  - Г. отаманщина
28. Назвіть діяча культури, з яким пов'язані фільми «Звенигора», «Земля», «Арсенал»:
2. А. О. Довженко
  3. Б.О. Шумський
  4. В. В. Липківський
  5. Г. М. Хвильовий
29. Назвіть політику яка на думку більшовиків, повинна була повсюдно зробити рад. владу "рідною", "народною" і "зрозумілою":
- А. русифікація
  - Б. пацифікація
  - В. коренізація
  - Г. колективізація
30. Яка галузь економіки УСРР у двадцять років найшвидше відновила свій потенціал?
- А. транспорт
  - Б. важка промисловість
  - В. машинобудування
  - Г. сільське господарство
31. За якого режиму відбулось створення літературно-художніх об'єднань, організація УАПЦ?
- А. більшовицького
  - Б. денікінського
  - В. Директорії
  - Г. Гетьманату
32. Під час якої політики було організовано лікнеп, ліквідовано університети, проведено українізацію?
- А. воєнний комунізм
  - Б. НЕП
  - В. великий терор
  - Г. колективізація

33. Який український вчений у 1928р. спростував поширену тезу про єдність російської та української економік?

- А. Михайло Волобуєв
- Б. Олександр Шумський
- В. Микола Скрипник
- Г. Павло Постишев

34. Вкажіть один з наслідків голоду 1921–1923 рр. в Україні:

- А. Вихід України з складу СРСР
- Б. ліквідація радянської влади в Україні
- В. послаблення влади більшовиків
- Г. придушення селянського повстанського руху;

35. У 1920-х рр. в УСРР «Гарт», «Плуг», «Ланка» - це .:

- А. кінематографічні студії
- Б. літературно-художні об'єднання
- В. балетні студії
- Г. комуністичні молодіжні об'єднання

36.3 якою державою УСРР підписала Ризький мирний договір у 1921 р.?

- А. Латвія
- Б. Румунія
- В. Польща
- Г. Чехословаччина

37. Назвіть режим , який масового вилучав церковні цінності під приводом голоду початку 20-х років ?

- А. Гетьманат
- Б. денікінський
- В. Директорія
- Г. більшовицький

38. Після якого заходу більшовиків селянські повстання пішли на спад і майже повністю зникли?

- А. заміна продподатку продрозкладкою
- Б. заміна продрозкладки продподатком
- В. входження УСРР до складу СРСР
- Г. ухвалення плану ГОЕЛРО

39. Поняття «продовольчий податок», «концесія», «трест», червінець, стосуються політики

- А. НЕП
- Б. Воєнний комунізм
- В. Коренізація
- Г. індустріалізація

40. Організатор літературного об'єднання України — Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ):

- А. Довженко
- Б. Шумський
- В. Липківський
- Г. Хвильовий

41. Термін «автокефалія» означає:

- А. самоврядування певної частини держави
- Б. літературно-художні об'єднання
- В. повне самоврядування церкви, її незалежність
- Г. комуністичні молодіжні об'єднання

42. Яку мету переслідували більшовики у галузі культури в 20-ті роки в УСРР

- А. створення « пролетарської церкви»
- Б. створення « пролетарської інтелігенції»
- В. ліквідацію соціалістичного реалізму
- Г. створення «українізованої буржуазії»

43. Встановіть відповідність:

1. Індустріалізація	А. Демократичний політичний режим
2. Тоталітарний режим	Б. Створення великого машинного виробництва
3. НЕП	В. Політика, що застосовувала ринкові елементи в економіці
4. Лікнеп	Г. Диктаторський політичний режим
	Д. Політика навчання грамотності

44. Встановіть відповідність:

1. М. Хвильовий	А. Художник, картина «Життя»
2. М. Волобуєв	Б. Літератор, гасло «Геть від Москви»
3. Ф. Кричевський	В. економіст
4. В. Липківський	Г. вчений-академік, засновник АН України
	Д. Митрополит УАПЦ

45. Розташуйте події в хронологічній (логічній) послідовності:

- А. Проголошення курсу на індустріалізацію:
- Б. Вхідження УСРР до складу СРСР
- В. Початок коренізації
- Г. Початок масового голоду на півдні України

46. Виберіть 3 правильні відповіді з 7 запропонованих

Що передбачала нова економічна політика (НЕП):

- 1. Націоналізація підприємств
- 2. ліквідацію загальної трудової повинності
- 3. запровадження трудової повинності
- 4. запровадження продрозкладки
- 5. запровадження госпрозрахунку в промисловості
- 6. запровадження загальної трудової повинності
- 7. заміну продовольчої розверстки продовольчим податком

47. Встановіть відповідність:

1. Літографія	А. «Еней та його військо»
2. Естамп	Б. «Гуцул з квіткою»
3. Триптих	В. «Любов. Сім'я. Повернення»
4. Картина	Г. «Карпатська мати»
	Д. «Пересопницьке Євангеліє»

48. Встановіть відповідність:

1. література	А. "Земля", "Звенигора"
2. кіномистецтво	Б. «Березіль»
3. театр	В. Триптих «Життя»
4. музика	Г. Товариство ім. Леонтовича
	Д. «Гарт», «Плуг»

49. Розташуйте події в хронологічній(логічній) послідовності:

- А. Завершення масового голоду на півдні України
- Б. Відмова більшовиків від НЕПу
- В. Запровадження НЕПу
- Г. Проголошення курсу на індустріалізацію

50. Виберіть 3 правильні відповіді з 7 запропонованих
Позначте особливості проведення нової економічної політики в Україні:

1. запровадження загальної трудової повинності
2. продрозкладка не скасовувалася
3. продподаток в Україні був вищий, ніж у Росії
4. продподаток в Україні не запроваджувався
5. в Україні НЕП уведено пізніше, ніж у Росії
6. НЕП збігся з початком голоду на півдні України
7. НЕП збігся з початком 2 світової війни

51. Встановіть відповідність між пам'яткою та її розташуванням:

1. Будинок Держпрому	А. Київ
2. Перший пам'ятник Т. Шевченку	Б. Львів
3. Пам'ятник Б. Хмельницькому	В. Ромни
4. Страхове товариство «Дністер»	Г. Житомир
	Д. Харків

52. Встановіть відповідність між періодом і термінами:

1. Україна в Першій світовій	А. Коренізація, продподаток
2. Початок Української революції	Б. Директорія, отаманщина, Варшавська угода
3. Україна в боротьбі за збереження державної незалежності	В. колективізація, великий терор, голодомор
4. Українська СРР в умовах нової економічної політики	Г. Центральна Рада, Універсали, ультиматум
	Д. Брусиловський прорив, січові стрільці

53. Розташуйте події в хронологічній(логічній) послідовності:

- А. Завершення масового голоду на півдні України
- Б. Вхідження України до складу СРСР
- В. Шахтинська справа
- Г. Процес над СВУ

54. Виберіть 3 правильні відповіді з 7 запропонованих

Укажіть наслідки впровадження в Україні непу:

1. запровадження загальної трудової повинності
2. масовий голодомор-геноцид
3. розширення мережі збутових, споживчих кооперативів і кредитних товариств
4. зростання безробіття
5. ліквідація куркульства
6. створення трудових армій
7. періодичні хлібозаготівельні кризи